

ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΤΕΧΝΗ

(Από άφορμή τὸ βιβλίο τοῦ κ. Θράσου Καστανάκη «Στὸ Χορὸ τῆς Εὐρώπης»).

Τὸ κύριο γνῶρισμα τοῦ τελευταίου ρομάν-τζου τοῦ κ. Θράσου Καστανάκη δὲν θὰ τὸ βροῦμε στὴν ὑπόθεσή του. Ἡ ὑπόθεσή του εἶναι πολὺ ἀπλὴ καὶ κοινὴ :

Ἡ Πετρούλα Καλήμπαρη, πολὺ ὁμορφὴ καὶ μὲ κάποιο ταλέντο, πηγαίνει σὶδ Παρίσι νὰ «κά-νη θέατρο». Τὸ ὄνειρό της εἶναι ἡ σκηνὴ καὶ ἡ φιλοδοξία της νὰ ἀναδειχθῇ μιὰ μέρα με-γάλη θεατρίνα. Ἐκεῖ τὴν τυλίζουνε διάφοροι κατεργαροί, ξένοι καὶ δικοί μας—ἕνας μάλιστα δικός μας, ὁ Σπύρος Ρουμελῆς τοὺς ξεπέρασε ὅλους στὴν παληανθρωπιὰ—καὶ ἐπειδὴ τὸ κο-ρίτσι δὲν ἔχει καὶ πολὺ μεγάλο ταλέντο γιὰ νὰ ὑπερνικήσῃ ὅλες τὶς δυσκολίες, καταντᾷ στὸ τέλος μιὰ μεγαλοκοκότητα τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ ὁ ἕνας τὴν παίρνει καὶ ὁ ἄλλος τὴν ἀφήνει.

Ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι ἀδύνατο στὸ βάθος νὰ μᾶς συγκινήσῃ. Πρῶτο κανεῖς δὲν πρέπει ν' ἀπλώνῃ τὰ πόδια του ὅξω ἀπὸ τὸ πᾶπλωμα ἄμα τοῦ πέφτει κοντό. Ἡ φιλοδοξία ἄμα περ-νάει τὰ ὅρια τῆς δυναμικότητος τοῦ ἀτόμου, φυσικὸ εἶναι νὰ σπάσῃ. Καὶ ἡ Πετρούλα μιὰ ποὺ τὸ ταλέντο της δὲν εἶτανε ἀπὸ φῖνα πάστα, φυσικὸ εἶτανε νὰ ἀποτύχῃ. Τί νὰ λυ-πηθοῦμε γι αὐτὸ καὶ πῶς νὰ συγκινηθοῦμε; Συγκίνηση γεννιέται ὅταν τὸ ἄτομο ἀναξιο-παθεῖ γιὰτὶ προσκρούει σ' ἐμπόδια ποὺ στέ-κονται ὅξω ἀπὸ τὴ θέληση του, ἐμπόδια ἀνυ-πέρβλητα ποὺ χτυπᾷς ἀπάνω τους καὶ γίνεσαι θρύψαλα. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ἀληθινῆς τραγικῆς συγκίνησης ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο καιρὸ ὡς τὰ σήμερα.

Μὰ ὁ κ. Καστανάκης μέσα σ' αὐτὴ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀποτυχία τῆς Πετρούλας βρῆκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ τὴν αἰσχροὺ ἐκμετάλλευσή ποὺ κάνουνε τοῦ κοριτσιοῦ διάφοροι τάχατες ὑποστηρικτὲς του, στὸ βάθος ὅμως αἰσχροὶ ἐκμεταλλευτὲς του. Κ' ἔτσι νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴ σημερινὴ κοινωνία σὰν κοινωνία ἐκμεταλ-λευτῶν, πρῶστυχων καὶ κακῶν ἀνθρώπων ποὺ ὄχι μόνον σὲ σπρώχνουνε στὸ γκορεμὸ μὰ καὶ χαίρουνται ἄμα σὲ βλέπουνε νὰ κατακυλᾷς μέσα βαθιά. Ὅτι ἡ σημερινὴ κοινωνία εἶναι ἀκριβῶς τέτοια, καμιά ἀμφισβήτηση. Ἔτσι εἶναι καὶ χειρότερα· κ' εἶναι ἀξέπαινος ὁ κ. Κ. ποὺ εἶχε τὸ θάρρος νὰ τὸ τονίσῃ. Μὰ δείγματα ἐκ-μετάλλευσῃς καὶ σκληράδας μποροῦσε ὁ κ. Κα-στανάκης νὰ βρῇ ἄλλοῦ, σὲ ἄλλες σφαῖρες, πολὺ χαρακτηριστικώτερα. Ἡ ἐκμετάλλευσή π. χ. τοῦ ἐργάτη δὲ συγκρίνεται μὲ καμιὰν ἄλλη. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι ὁ κ. Καστανάκης περιορίζεται νὰ μᾶς ζωγραφίσῃ μιὰ κατάσταση καὶ εἶναι εὐχαριστῆμενος γι αὐτό. Πιὸ βαθιά δὲν θέλει νὰ προχωρήσῃ. Σοῦ παρουσιάζει τὴν εἰκόνα καὶ σὺ βγάλε τὸ συμπέρασμά σου. Τέχνη ἀντικειμενική, σοῦ λένε. Μὰ ἐμένα μοῦ

φαίνεται πῶς ὁ μεγάλος τεχνίτης μπορεῖ νὰ βρῇ τὸν τρόπο καὶ ἀντικειμενικὸς νὰ παρα-μείνῃ καὶ συνάμα νὰ δείξῃ καὶ τὴν πηγὴ τοῦ κακοῦ.

Στὸ ἔργο τοῦ κ. Κ. δὲν ξαίρουμε ποῦ νὰ ἀποδώσουμε αὐτὴ τὴν αἰτία. Γιατὶ οἱ ἄνθρω-ποὶ του εἶναι τόσο κακοί; Τί τοὺς σπρώχνει στὸ κακό; Ἡ ἰδιοσυγκρασία τους, τὸ φυσικὸ τους ἢ κάτι ἄλλο βαθύτερο; Ἀρρωστοὶ εἶναι ἢ θύματα καὶ αὐτοὶ μιᾶς κατάστασις ποὺ μᾶς κάνει ὅλους ψεῖτες καὶ κακοὺς; Γιατὶ ὅπως εἶναι σήμερα ἡ κοινωνία δὲν ξαίρει κανεῖς ποῖον πρέπει νὰ κλάψῃ περισσότερο, τὸν ἐγκλη-ματία ἢ τὸ θύμᾳ του; Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ κ. Καστανάκης σωπαίνει. Ἴσως μάλιστα χαμογε-λάει μὲ τὴν ἀπαιτήσή του αὐτὴ, ὅπως γελοῦνε καὶ ὅλοι οἱ Ρωμιοὶ συνάδερφοί μου ποὺ εἶναι ἀφωσιωμένοι στὴν ὑψηλὴ λειτουργία τῆς τέ-χνης ἔξω τόπου καὶ χρόνου. Γι αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ κ. Κ. μὲ ὅλη τὴ φινέτσα τοῦ συγγρα-φέα στὸ γράψιμο, δὲν ἀναδίδεται ἐκεῖνη ἡ ὑψηλὴ τραγικὴ πνοὴ ποὺ περιμέναμε νὰ μᾶς γεννηθῇ στὸ θέαμα ἐνὸς ἀνθρώπου ποὺ πέφτει συντριμμένος στὸν ἀγῶνα του. Κάτι τὸ εἰσέτιςτο ὑπάρχει ποὺ μᾶς ἀφήνει στὸ βάθος κρύους.

Νὰ ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ξαίρει νὰ γράφῃ, λέμε, μὰ ἄλλο περισσότερο ἀπὸ αὐτό, τίποτα. Θαμάζουμε τὸ συγγραφέα, ὄχι τὸ ἔργο. Γιατὶ τὸ ἔργο δείχνει δεξιότητες, δείχνει πῶς ὁ συγ-γραφέας εἶναι ἀπόλυτα κάτοχος τῆς τέχνης του, μὰ συγκίνηση καμιά. Μιὰ ἱστορία ποὺ μᾶς ἀφήνει ξένους καὶ ἀδιάφορους. Ἐγὼ π. χ. ὥσο καὶ ἂν τὸν ἀναγνώρισα αὐτὸν τὸν περίφημο Σπύρο Ρουμελῆ—νιόνον νιόνον—δὲν μπόρεσα νὰ ἀγανακτήσω μαζί του μέσα στὸ βιβλίο τοῦ κ. Καστανάκη, ὅσο μὲ κάνει νὰ ἀγανακτῶ ὁ ἴδιος καθ' ἡμέραν μὲ τὰ γραψιμά του καὶ τὰ καμώματά του. Μιὰ ἂν τὸ ἔργο δὲν μᾶς συγ-κινεῖ, τὸ ὕψος ὅμως τοῦ βιβλίου εἶναι ἀξιοπρό-σεχτο. Εἶναι κάτι νεωτεριστικὸ ποὺ πρώτη φορὰ βλέπουμε στὴ φιλολογία μας. Ὑψος εὐρωπαϊ-κὸ, μοντέρνο, ραφινάρισμένο. Ὑψος μπριγιάν-τικο, ὅλο ζωὴ καὶ κίνηση. Βέβαια ὅταν κάτι νέο, κάτι ἀσυνήθιστο παρουσιάζεται στὴν τέχνη δημιουργιέται ἕνας νέος σταθμός. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀκοίμητος καημὸς κάθε ἀλη-θινοῦ τεχνίτη. Νὰ φανερώσῃ κάτι νέο, κάτι ὁλότελα δικό του. Αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος ποὺ ἀκολουθεῖ σήμερα ἡ παγκόσμια τέχνη. Κινητὴ τρελλό. Παντοῦ καὶ πρὸς κάθε κατεύθυνση, ὅπου ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ ἀνακαλυφθῇ κάτι νέο. Ἀπὸ τίς χώρες τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς ἕως τίς χώρες τῶν ἀγρίων καὶ πάλε ἀπὸ τὴν τέχνη τῶν Βυζαντινῶν ἕως τὴν τέχνη τῶν μικρῶν παιδιῶν. Τὰ σχεδιάσματα τῶν ἀγρίων στοὺς βράχους τῶν σπηλαίων, τὰ παίγνιδισματα τῶν

μικρών παιδιών υψώνονται σήμερα άφοβα σαν πρότυπα και σά σύμβολα καλλιτεχνικά. Ντα-νταϊσμός (δηλαδή τέχνη μικρών παιδιών) είναι σήμερα ή τελευταία λέξη της τέχνης. Και ποῦ θά πάη και ποῦ θά σταματήσει αὐτό τὸ τρελλό κυνήγι τῆς καινούριας μορφῆς! Γιατί ή ἀνθρωπότητα διψάει γιά τὸ νέο σὲ ὅλες τίς περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης δράσης. Τέχνη, Θρησκεία, Πολιτεία, Κοινωνία, ὅλα κλονίζονται, ὅλα νιώθουν πὼς ζυγώνει ή ὥρα νὰ παραγνω-ρήσουνε τὴ θέση τοῖς στοὺς νέους θεοὺς ποὺ ἔρχονται νὰ διαδεχτοῦνε τοὺς παλαιοὺς. Μὰ στὸ τρελλό αὐτὸ κυνήγι τοῦ καινούριου, ἄλλοι ἀρκοῦνται νὰ συλλάβουνε ἀπλῶς μιὰ καινούρια ἐξωτερικὴ μορφή, ἄλλοι ἔνα καινούριο περιε-χόμενο. Ἐμεῖς προσωπικὰ ἀνήκουμε στοὺς δεύτερους δίχως νὰ παραγνωρίζουμε καὶ τὴν ἀπόλυτη ἀνάγκη τοῦ πρώτου. Γιατί καινούρια μορφή, δίχως καὶ καινούριο περιεχόμενο, μᾶς φαίνεται κατὶ δίχως νόημα. Καὶ δυστυχῶς ὅλες οἱ καινούριες τεχντροποιίες σήμερα στὴ μορφή μόνο ἀποβλέπουνε. Τὸ περιεχόμενο τοὺς εἶναι ἀδιάφορο. Τὰ μαγαζιά τιμω φαγιά σεβρισμένα σὲ καινούργια πιάτα.

Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ κ. Καστανάκης. Φρεσκάρει τὸ ὕφος του, τὸ ἐξευρωπαϊζει, τὸ ἐκλεπταίνει, μὰ γιὰ νὰ μᾶς ἐπαναλάβῃ τὸ παλιὸ τροπιοῦ. Κινηγάει καὶ αὐτὸς τὴν πρωτοτυπία τῆς φρά-σης. Κάποτε τὴν πιάνει βέβαια μὲ καὶ πολλὲς φορὲς τοῦ ξεφεύγει. Καὶ τότε δημιουργοῦνται σωστοὶ ἐξωφρενισμοὶ σὺν τοὺς ἀκόλουθους: «Κυβικὴ πολιτέλεια στερεότηας, κυβικὴ πολ-λαπλὴ πολυτέλεια σκοταδιοῦ, ὁ οὐρανὸς εἶναι πλήμνυρα σιωπῆς καὶ ἀθανασίας καὶ ἀποσύν-θεσης, γαλάζια ἡλιθιότητα, κόβανε τὴν πολι-τισμένη φωτεινότητα τοῦ οὐρανοῦ, μυρωδιὰ ἰγρῆς ἀνοιχτωσίτης, ή κίνησις εἶναι σά μιὰ μπαλαρίνα ποὺ χτυπᾷ τὰ πόδια της». Καὶ φρά-σεις σὺν τίς ἀκόλουθες: «ἔστιαιτόρια πολυτε-λείας γὰ καμπύλους κορμούς ποὺ τοὺς ἔστει-λαν οἱ ἀντίποδες, ἔνα σκοτάδι ἔτοιμο νὰ ξεκι-νήσῃ μονομάς ὅπως ἂν τὸ κυνηγοῦσαν, ὅλοι οἱ δρόμοι τοῦ Παρισιοῦ ποὺ τέτοιαν ὥρα ἀπόδει-πνα γχορμίζονταν μέσα στίς φλόγινες ἀποθεώ-σεις τῆς διαφημιζομένης παριζιάνικης νύχτας».

Τὶ ἀντιπροσωπεύει αὐτὸ τὸ τρελλό κυνήγι τῆς νέας μορφῆς ποὺ διψάει νὰ σπάσῃ τὴν παραδοσὴ τῆς παλαιᾶς κλειστῆς τέχνης γιὰ νὰ μᾶς φέρει στ' ἀνοιχτὰ πεδία τῆς λεύτερης τέ-χνης ποὺ δὲν ξαίρει φραγμοὺς καὶ σύνορα; Ἄλλοι ὑποστηρίζουνε πὼς εἶναι ή καινούρια τέχνη ποὺ γλυκοροδίζει κ' ἔρχεται νὰ διαδεχτῇ τὴν παλιὰ ἀστικὴ τέχνη ποὺ σάπισε μὲ τὴν πολ-υκαιρία καὶ ἔπαψε πιά ν' ἀνταποκρίνεται στίς ψυχικὰς ἀνάγκες τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλοι πιστεύουνε ἀντίθετα πὼς βρισκόμαστε μπροστὰ σὸν ἐπιθανάτιο ὄργχο τῆς ἀστικῆς τέχνης. Πιστεῖω τὸ δεύτερο. Πιστεῖω πὼς ή ἀληθινὰ καινούρια τέχνη θὰ εἶναι κείνη ποὺ θὰ φροντίσῃ νὰ πλουτίσῃ τὴν καινούρια φόρμα καὶ μὲ καινούριο περιεχόμενο. Ποιὸ θὰ εἶναι αὐτό; Κανεὶς βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ προ-βλέψῃ ἀπὸ τώρα τὸ δρόμο τῆς καινούριας

τέχνης. Ἰσως μπορούμε μόνο γενικὰ νὰ συμπε-ράνουμε πὼς ή καινούρια τέχνη δὲν θὰ ἔχῃ πιά ἀτομικιστικὴ ἀλλὰ κοινωνικὴ ὁμαδικὴ χαρα-χτῆρα. Δὲν θὰ ἐνδιαφέρεται δηλαδὴ τόσο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου, τοῦ ἐνός, ἀλλὰ γιὰ τὴν ὁμαδικὴ ζωὴ ὅλης τῆς κοινωνίας. Αὐτὸ μᾶς τὸ ὑπόσχεται ὁ δρόμος ποὺ βλέπουμε ν' ἀκολουθῇ ὁ σημερινὸς πολιτισμός. Τὸ ἄτομο ὑποχωρεῖ ὀλιένα στὴν ὁλότητα καὶ τὰ ἀτομικὰ γεγονότα δὲν ἔχουνε πιά σημασία ἂν δὲν ἀποτελοῦνε μέρος τῆς ζωῆς τῆς ὁλότητος. Ἄν ή τέχνη αὐτὴ ποὺ ἔρχεται θὰ χρησιμοποιήσῃ τίς σημερινὲς μορφὲς ή ἂν θὰ δημιουργήσῃ ἄλλες δικές της, αὐτὸ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ξαίρῃ.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

ΓΡΑΜΜΕΣ ΣΤΗΝ ΑΜΜΟΥΔΙΑ

— ΣΕΙΡΑ Β. —

ΕΝΑ ΧΥΝΟΠΩΡΟ

Εἴτανε χυνόπωρο βαρὺ, θαμπό, πνιγερό. Ἡ θάλασσα μολυβένια, δίχως ἔνα λευκὸ κυμα-τάκι στὴν ὀρὴ ἀκρογιαλιά, θολή, συγνεφένια καὶ ἐκείνη, ὡς πέμα στὰ οὐρανοθέμελα θολή.

Μαύρη, θλιβερὴ καταχνιά, ὅλα στεριά καὶ πέλαγο τὰ εἶχε σφιχτοτυλίξει. Λὲς εἴτανε νύ-χτα ή ἡμέρα ἐκείνη, μὲ τὸν ἥλιο τῆς φεγ-γάρου, κρυμμένο στὰ βύθη τῶν σύγνεφων, τῶν φορτωμένων ποὺς ξαίρει πόσα ἀστροπελέκια, πόσα χαλάζια, πόσα ποτάμια βροχῆς ἀδιάκοπης.

Δὲ θὰ ἐσπίνιζε κατὰ τὸ πέλαγος οὔτε τὸ φῶς ἂν ἀναβε τοῦ μεγάλου φάρου· θεοσκοτεινάει καὶ παντοῦ οὔτε πνοή, οὔτε φλοῖφλισμα, οὔτε φωνὴ ἀκουγότανε· θαροῦσες ὅλη ή πλάση εἶχε νεκρικὰ ἀπλωθεῖ σ' ἔναν ἀτέλειωτο σταγθό-μανθο κάμπο...

Χυνόπωρο, βαρὺ, θαμπό, πνιγερό χυνόπωρο.

Καὶ λὲς, ὅλο τὸ φῶς τοῦ κόσμου εἶχε συμ-μαζωχτεῖ στὸ ρηχὸ σπιτάκι τοῦ γερο-ναύτη, ποὺ τώρα, ἀπόμαχος μὲ τὴ σεβρωμένη γριούλα του, ἀντιπῆ τὸ τσιγάρο του ἀπὸ τοῦ παλιοῦ λύ-χνου τὴν παιχιδιάρικη φλόγα· ἐκεῖ μέσα λὲς, ὅλο τὸ φῶς τοῦ κόσμου εἶχε τώρα συμμαζωχτεῖ, στοῦ λυχναριοῦ τὴ φλόγα καὶ στὴ φωτιά τοῦ τσιγάρου τοῦ γερο-ναύτη...

—Τί θαμποθαρεῖς, γριά. Κῆτι χαλασμός θὰ γίνεῖ σήμερις!

—Καὶ δὲν πᾶ νὰ χαλάσῃ ὁ ντουναῖς! Ἐ-μεῖς ἐδῶ πιά, εἴμαστε καλὰ ἀραγμένοι... ὅ,τι εἴχαμε τὸ χάσαμε! Δέκα χρόνια...

Κι ἄξαφνα μιὰ ἀστραπή, βροντές, καὶ μιὰ νεροποντὴ ἀκούστηκαν...

Οἱ κακόμοιροι οἱ γέροι, ἀγκαλιάστηκαν τρε-μύμενοι καὶ λὲς, πὼς ή νεροποντὴ ξεχειλίζον-τας μέσ' ἀπὸ τὰ βραχνά, βαθυῶλωμένα στήθια τοὺς πλημμύρισεν ὅλα γύρω τους, καί, μαζί μὲ τὸ λύχνο τους, ἔσβυσε τὴν ἴσπερη πνοή τους, σὺν μόνο γιὰ κείνους, τοὺς ὀφανεμένους δέκα χρόνια γέρους, νᾶπλωσε ὅλο τὸ σκοτάδι τῆς μαύ-ρης ἐκείνης μέρας τοῦ ἀλλόκοτου χυνόπωρου...

Σπέτσες 12-1-1980

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗΣ